

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕНВАЙРОМЕНТАЛЬНОГО СВІТОГЛЯДУ У ПРОФЕСІЙНІЙ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ АГРАРІЇВ

А *Аргументована важливість енвайроментального компонента у професійній компетентності майбутніх аграріїв. Обґрунтований комплекс організаційно-педагогічних, морально-екологічних, психолого-педагогічних і пошуково-дослідницьких умов формування енвайроментального світогляду при вивченні дисципліни «Основи охорони праці».*

Ключові слова: охорона праці, педагогічні умови, аграрії, гуманізація, енвайроментальний світогляд.

Постановка проблеми. У сучасних умовах відновлення й модернізації агропромислового комплексу надзвичайно актуальним є збереження цілісності агроєкосистеми та забезпечення індивідуальної безпеки майбутніх аграріїв. Адже у ставленні до природи більшість аграріїв часто керується миттєвими, споживчими інтересами, не замислюючись над негативними наслідками своєї діяльності. Внаслідок цього мають місце небезпечні явища, що шкодять повноцінному життю, здоров'ю працівників, призводять до високого рівня травматизму та забруднення навколишнього середовища. За таких умов пріоритетним завданням професійної підготовки фахівців аграрного комплексу стає формування нового природовідповідного, енвайроментального світогляду, який у майбутньому стане рушійною силою суспільної безпеки.

Завдання статті: аргументувати важливість енвайроментального компонента у загальній професійній компетентності аграріїв; визначити змістовну сторону та педагогічні умови формування енвайроментального світогляду майбутнього спеціаліста аграрного профілю при вивченні дисципліни «Основи охорони праці».

Останні дослідження та публікації. Питання формування охорони праці при підготовці майбутніх спеціалістів досліджували О. Амоша, П. Белов, П. Бересневич, Ю. Булгаков, Г. Гогіташвілі, В. Голінько, А. Гурін, О. Запорожець, Ф. Клебанов, В. Козлов, О. Лапшин, О. Левченко, Г. Лесенко, М. Лисюк, І. Лучко, К. Ткачук, М. Швидкий та ін. Значний вклад у розвиток теорії ризику виникнення небезпек внесли зарубіжні та вітчизняні вчені Д. Браун, А. Качинський, М. Корнійчук, Х. Кумамото, В. Маршалл, Е. Хенлі та ін. Інноваційні підходи до формування змісту охорони праці досліджувалися в дисертаціях О. Пуляк, Л. Сидорчук, І. Царенко, В. Мозгового та інших численних праць науковців.

Аналіз зазначених праць свідчить: попри ґрунтовне опрацювання вченими окремих аспектів теорії формування змісту охорони праці, й досі не розкрита сутність формування енвайроментального світогляду в галузі охорони праці у процесі підготовки майбутніх аграріїв як педагогічної проблеми. Сучасна практика формування охорони праці в аграрних ВНЗ зорієнтована на технократичний підхід і залишає поза увагою екологізацію майбутніх фахівців.

Виклад матеріалу дослідження. Вивчення нормативно-правових актів, психологічної та педагогічної літератури, а також сучасної практики підготовки майбутніх спеціалістів в аграрних ВНЗ виявило суперечності, що негативно позначаються на формуванні енвайроментального світогляду майбутніх фахівців з охорони праці. Такими є суперечності між: 1) усвідомленням суспільством потреби формування енвайроментального світогляду у фахівців аграрного профілю і відсутністю соціально-пе-

дагогічних умов щодо їх підготовки з урахуванням потреб охорони праці; 2) пріоритетом традиційного технократичного підходу до формування охорони праці майбутніх аграріїв та необхідністю реалізації гуманістичного підходу в сучасних умовах; 3) актуальними вимогами до безпеки праці, гуманного, ощадливого ставлення до природи та недостатнім теоретичним і практичним опрацюванням цієї проблеми в освітній діяльності вищих аграрних навчальних закладів. Розв'язання зазначених суперечностей потребує нових гуманістичних підходів до формування енвайроментальних основ змісту охорони праці, які ґрунтуються на досягненнях вітчизняної та зарубіжної теорії і практики.

Гуманістичними основами навчання з охорони праці при підготовці майбутніх аграріїв є зміст навчального матеріалу, на базі якого в студентів формується система ієрархічно залежних професійних цінностей – підґрунтя для формування енвайроментальної свідомості. Основою та обов'язковою умовою формування згаданої системи професійних цінностей є професійна компетентність, а її гуманістичним компонентом – професійне здоров'я, духовна складова якого включає ціннісне ставлення до природи [1]. Зважаючи на це, обґрунтування педагогічних умов формування енвайроментальної свідомості необхідно розпочинати з відбору та наповнення змістовного наповнення навчального матеріалу гуманістичними знаннями, які у повній мірі забезпечуватимуть формування професійної компетентності майбутніх аграріїв.

Основою формування професійної компетентності в галузі охорони праці в широкому світоглядному розумінні є дисципліна «Основи охорони праці»; її змістовне наповнення покликане закласти підвалини формування світогляду, становлення ідеології поведінки та забезпечення майбутніх спеціалістів загальними навичками безпечного виконання трудових обов'язків. За умови відбору змісту навчального матеріалу з орієнтацією на формування енвайроментальної свідомості відбудеться успішне становлення професійної компетентності, поєднане органічним зв'язком з іншими цінностями – професійним здоров'ям і ціннісним ставленням до природи. Саме цей органічний зв'язок професійних цінностей майбутніх аграріїв у галузі охорони праці і стане гуманістичними основами формування змісту навчального матеріалу з «Основ охорони праці» при підготовці майбутніх аграріїв. Проаналізуємо особливості формування системи професійних цінностей шляхом розкриття особливостей змісту навчального матеріалу із зазначеної дисципліни.

Зміст типової навчальної програми з «Основ охорони праці» для освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» усіх спеціальностей в Україні [2] включає теми, спрямовані на забезпечення індивідуальної, соціальної та виробничої безпеки: загальні питання охорони праці; правові

та організаційні основи охорони праці; державне управління охороною праці, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці; організація охорони праці на підприємств; навчання з питань охорони праці; профілактика травматизму та професійних захворювань; основи фізіології та гігієни праці; основи виробничої безпеки; основи пожежної профілактики на виробничих об'єктах.

У результаті вивчення дисципліни «Основи охорони праці» студенти набувають компетенції для здійснення ефективної професійної діяльності шляхом забезпечення оптимального управління охороною праці на підприємствах (об'єктах господарської, економічної та науково-освітньої діяльності), формування у студентів відповідальності за особисту та колективну безпеку й усвідомлення необхідності обов'язкового виконання в повному обсязі всіх заходів гарантування безпеки праці на робочих місцях. Ураховуючи можливість змістовного наповнення дисципліни «Основи охорони праці» знаннями технічного спрямування, зазначимо: для уможливлення формування гуманістичних основ змісту охорони праці при підготовці майбутніх аграріїв зміст навчального матеріалу повинен мати гуманістичне спрямування, адже тільки за цієї умови відбудеться формування енвайроментального світогляду.

Гуманістичною основою змісту соціальної компетентності з охорони праці є засвоєння майбутніми аграріями духовних цінностей, які слугують передумовою формування позитивної мотивації професійного здоров'я та його духовної складової – енвайроментальної свідомості. Як духовні, гуманістичні цінності при формуванні соціальної компетентності, пропонуємо такі твердження: основна мета професійної діяльності – принесення користі суспільству; сенс життєдіяльності не зводиться до накопичення матеріальних цінностей, які зникають у процесі вжитку; для охорони праці та безпечної життєдіяльності винятково важливе значення мають моральні переконання особистості; людина повинна залишити про себе добру згадку майбутнім поколінням; здоров'я (фізичне, психічне, духовне в рівнозначних частках) – основна цінність людського життя.

Відповідно до нашого розуміння, для повного формування енвайроментальної свідомості у галузі охорони праці професійна компетентність повинна доповнюватися такими змістовними блоками:

1. Потреба суспільства в екологічно-чистій продукції (зв'язок науки з виробництвом).
2. Ціннісне ставлення до природи (як вираження енвайроментальної свідомості).
3. Знання про цілісність агроєкосистеми (зв'язок науки з виробництвом).

Вказані блоки знань повинні передбачати не лише формування компетенцій у сфері запобігання та ліквідації типових небезпек для індивідуального та групового здоров'я, а й гуманістичне змістовне наповнення (поширення об'єктивної екологічної інформації з метою створення умов для ліквідації недоліків у розв'язанні природоохоронних проблем у суспільстві, розвиток екологічного мислення, свідомості та культури у взаємодіючих із навколишнім світом). Інтереси майбутніх аграріїв мають бути спрямовані в русло загальних, суспільних інтересів, на світський характер природоохоронної освіти, адже функціонування аграрного комплексу базується на використанні природних ресурсів, де проблема поєднання особистих і суспільних інтересів потребує негайного й ефективного вирішення. Працівники аграрного комплексу повинні не лише дотримуватися екологічних вимог діяльності на виробництві, а й знаходити нові творчі шляхи вдосконалення власної природовідповідної діяльності. Майбутні аграрії повинні усвідомити себе частиною при-

роди, Всесвіту, а збитки, завдані природі у їхній свідомості мають асоціюватися зі збитками їх самих.

Компетенції з охорони праці повинні об'єднатися в єдиний комплекс за вимогами, відповідними типовій програмі з «Основ охорони праці» (соціальна компетентність) і схемі формування професійних цінностей (професійна компетентність): професійна компетентність – професійне здоров'я – ціннісне ставлення до природи. Формування професійного здоров'я на основі професійної компетентності повинне орієнтувати майбутніх аграріїв на збереження духовної, психічної і фізичної складових індивідуального здоров'я та соціальне здоров'я, уособлене у виробництві екологічно чистої продукції. Оскільки розглядаємо професійну компетентність у галузі охорони праці як передумову формування професійного здоров'я з розвинутою духовною складовою – ціннісними ставленнями до природи, зміст навчального матеріалу з «Основ охорони праці» обов'язково повинен орієнтувати майбутніх аграріїв на запобігання шкоди природі. Практична реалізація орієнтації на ціннісне ставлення до природи уможливується через акцент на запобігання найбільших небезпек для навколишнього середовища, пов'язаних із сільськогосподарською діяльністю: водної і вітрової ерозії ґрунтів; пасовищної дигресії; меліорації, засолення ґрунтів, осушення; використання пестицидів; неправильне використання добрив; забруднення відходами тваринництва; забруднення сільськогосподарською технікою.

Органічний зв'язок соціальної і професійної компетентності та формування на їх основі гуманістичних основ змісту навчання з охорони праці повинна забезпечити гуманізація теоретичного матеріалу блоків, спрямована на становлення духовного єднання з природою. Зміст гуманізації уособлюється в акценті на необхідності моральної дії при будь-якому контакті людини з навколишнім середовищем, зокрема і природою, яка є засобом діяльності працівників аграрного комплексу і запорукою його існування.

Активне формування зазначених ціннісних переконань майбутніх аграріїв під час професійної підготовки забезпечать такі педагогічні умови.

Організаційно-педагогічні – комплексний підхід до формування охорони праці з використанням міждисциплінарних зв'язків; раціональний вибір і поєднання традиційних форм і методів навчання з практичною діяльністю та ігровим моделюванням. Такий підхід зумовлений комплексним характером поняття «охорона праці» та необхідністю компетентності в різноманітних галузях знань (норм суспільної поведінки, причин руйнування екосистеми, вплив сільськогосподарських засобів виробництва на навколишнє середовище, практичних методів усунення хімічних, фізичних, біологічних і суспільних факторів небезпек тощо).

Доцільність поєднання навчання з практичною діяльністю обумовлюється необхідністю формування в майбутніх аграріїв саме професійної ціннісної свідомості в галузі охорони праці. А вибір гри, як домінуючої форми організації занять, обумовлений специфікою професійних небезпек, подолання та запобігання яким носить колективний характер. До того ж, колективна навчальна діяльність має значні потенційні можливості щодо формування оптимальної навчальної мотивації студентів (мотивів самоствердження, обов'язку, самовдосконалення, професійних, пізнавальних, комунікативно-емпатійних) [3, с. 144]. Гра забезпечує реалізацію таких освітніх цілей:

- дидактичних: розширення кругозору, пізнавальну діяльність, застосування та формування знань, умінь, навичок;
- виховних: виховання самостійності, волі, співробітниц-

тва, колективізму, комунікативності, товариськості;
 – розвивальних: розвиток уваги, пам'яті, мислення, уяви, творчих здібностей, умінь порівнювати і співставляти, мотивація навчальної діяльності;
 – соціалізуючих: залучення до норм та цінностей суспільства, адаптація до умов середовища, соціалізація [4, с. 8–9].

Морально-екологічні – ціннісний підхід у ставленні до навколишнього середовища; неперервність екологізації. Обов'язковим компонентом формування професійної компетентності майбутніх аграріїв у різноманітних галузях наукових знань повинне стати пропагування морального ставлення до навколишнього середовища, складовою якого є ціннісне ставлення до природи. Оскільки виробнича діяльність майбутніх аграріїв викликає порушення агроєкосистеми, вони повинні усвідомити, що превентивним заходом її подальшої деградації є турбота про відновлення природних ресурсів.

Засобами пропагування моральної поведінки є розкриття в змісті дисциплін, визнаних нами найефективнішими для розширення та поглиблення формування професійної компетентності в охорони праці, прекрасного в природі та людині. При підготовці майбутніх аграріїв необхідно формувати не лише традиційну компетентність про сутність небезпечних факторів і шляхи їхнього подолання, а й упроваджувати «людське» розуміння охорони праці, побудоване на гуманістичній основі. Майбутні аграрії повинні зрозуміти, що сенс життєдіяльності не зводиться до накопичення матеріальних цінностей, які зникають у процесі вжитку, а розкривається в принесенні користі суспільству, гармонії із собою і навколишнім середовищем, збереженні стійкості агроєкосистеми.

Психолого-педагогічні – систематична, неперервна мотивація формування професійного здоров'я та необхідності вирішення екологічних проблем у агропромисловому комплексі. Ця педагогічна умова реалізується на практиці за допомогою двох шляхів: наведення негативних прикладів несформованості професійного здоров'я та невірності екологічних проблем (статистичних даних по травматизму, профзахворюваннях, темпах деградації агроєкосистеми тощо) та позитивних прикладів самореалізації і визнання в суспільстві за умови сформованості професійного здоров'я і ціннісного ставлення до природи (приклад з професійної діяльності успішних і визнаних у суспільстві аграріїв тощо).

Пошуково-дослідницькі – розвиток творчих здібностей студентів у галузі охорони праці з урахуванням їхніх особистих здібностей та інтересів; створення простору для розвитку нестандартного мислення. У сучасних умо-

вах науково-технічного прогресу майбутні аграрії мають широкі можливості для самостійного розширення меж професійної компетентності в галузі охорони праці та творчого підходу до вирішення питань безпеки в ході професійної діяльності. У процесі професійної підготовки, поряд з аудиторною роботою і виконанням завдань за вказівками викладачів, майбутні аграрії повинні самостійно розвивати власні ціннісні переконання в галузі охорони праці та вчитися пропонувати якісно нові шляхи вирішення питань безпеки в агропромисловому комплексі (написання рефератів і наукових статей, участь у наукових конференціях і науково-дослідних роботах, створення проектів тощо).

Висновки. Педагогічними умовами ефективного формування зазначеного світогляду є комплекс організаційно-педагогічних, морально-екологічних, психолого-педагогічних і пошуково-дослідницьких засобів, об'єднаних у методику формування енвіроментальної свідомості майбутніх аграріїв. Реалізація зазначених педагогічних умов дозволить розвинути світоглядні переконання майбутніх аграріїв, які передбачають усвідомлення таких аспектів: необхідності формування професійного здоров'я; важливості ціннісного ставлення до природи; важливості здорового способу життя; власної відповідальності за збереження цілісності агроєкосистеми; власної відповідальності за збереження життя та здоров'я споживачів сільськогосподарської продукції; соціальної цінності духовного здоров'я поряд із фізичним і психічним; важливості професійної компетентності в галузі безпеки життєдіяльності для успішної самореалізації в суспільстві. Енвіроментальна свідомість, сформована в процесі вивчення «Основ охорони праці», отримує розвиток та якісне вдосконалення в процесі подальшої професійної підготовки: у межах аудиторних і самостійних занять, під час виробничих практик, виконання наукових робіт, екскурсій, практики власної життєдіяльності тощо.

📖 Список використаних джерел

1. Чугуй Л. В. Ціннісне сприйняття дійсності – основа формування безпеки життєдіяльності майбутніх спеціалістів аграрного профілю / Л. В. Чугуй // Наукові записки. Серія : Педагогічні та історичні науки : [зб. наук. ст.]. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2011. – Вип. ХСІХ (№99). – С. 215–220.
2. Типова навчальна програма нормативної дисципліни «Основні охорони праці» для освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» та «бакалавр» всіх спеціальностей / Дунас С. В., Жебровський Б. М. та ін.]. – Київ : НМК з ЦБ НМР МОНУ, 2011. – 15 с.
3. Волошко Л. Формування навчальної мотивації як умова академічної успішності студентів / Лариса Волошко // Організаційно-методичне забезпечення самостійної роботи студентів: стан, проблеми, перспективи : матеріали XXXI наук.-метод. конф. / Полтавська держ. аграрна академія. – Полтава, 2010. – С. 142–144.
4. Хлебнікова Т. М. Ділова гра, як метод активного навчання педагога : навч. метод. посіб. для викл., слухачів / Т. М. Хлебнікова. – Харків : Основа, 2005. – 80 с.

Дата надходження авторського оригіналу до редакції : 03.10.2014

Чугуй Л. В. Педагогические условия формирования энвайроментального мировоззрения у будущих аграриев при изучении дисциплины «Основы охраны труда».

А Аргументирована важность энвайроментального компонента в профессиональной компетентности будущих аграриев. Обоснован комплекс организационно-педагогических, морально-экологических, психолого-педагогических и поисково-исследовательских условий формирования энвайроментального мировоззрения при изучении дисциплины «Основы охраны труда».

Ключевые слова: охрана труда, педагогические условия, аграрии, гуманизация, энвайроментальное мировоззрение.

Chuguy L. V. Pedagogical terms of forming of environmental world outlook of the future agrarians studying the discipline «The basis of labour protection».

S In the article, the importance of environmental component in the professional competence of future agrarians is argued. The complex of organizational and pedagogical, moral and ecological, psychological and pedagogical and searching and research terms of forming of environmental world outlook in studying the discipline «The basis of labour protection» is grounded.

Key words: labour protection, pedagogical terms, agrarians, humanizing, environmental world outlook.